

Özgürlük Onur Ödülü ve Hukuk*

Sami Selçuk**

Sayın konuklar,

Sözlerime beni 'özgürlük onur ödülü'yle taçlandıran Liberal Düşünce Topluluğu Yönetim Kurulunun Başkanı Sayın Prof. Dr. Atilla Yayla'ya ve çalışma arkadaşlarına gönül borcumu ödeyerek başlamak istiyorum. Sağ olsunlar, var olsunlar. Sayın Prof. Dr. Yayla ve arkadaşları, bizim gibi demokrasi, özgürlük kavgası veren toplumlar için vazgeçilmez değerlerdir.

Bana gelince, önünüze çıktığım şu anda bile yenediğim bir kuşkumu, izninizle, dile getirmek istiyorum: Acaba ben bu ödülü hak etmiş biri miyim?

Benim özgürlükle ilk buluşmam, John Stuart Mill'in "Özgürlük" adlı yapıtıyla oldu. Daha sonra da Bury'nin yapıtını okudum. Ünlü deyişle yaşamım, felsefem değişti. O gün bugündür, özgürlük, deyim yerindeyse, benim başımın hem belası, hem Mevla'sı, hem de altıncı hissim olmuştur.

Bana göre insanın sırrı özgürlük kavramında saklıdır.

Çünkü, insan irade sahibi bir yaratıktır. Bu irade var oldukça, bu sır da hep var ola-

caktır. O iradeyi yok ettiğimiz anda da özgürlüğe gerek kalmayacaktır. Çünkü, iradenin besini özgürlüktür. Bunu anlamak için yalın bir gözlem yeterli, bence. Bir yaşındaki bir çocuk uzattığınız eli tutmak istiyorsa ne ala. İstemiyorsa, yani iradesine karşın onu zorlarsanız, çılgığı basacaktır. Elinden oyuncagını aldığınızda da aynı tepkiyi gösterecektir. Çünkü irade özgürlüğü çiğnenmiştir.

Bu da gösteriyor ki, irade özgürlüğü, insanın doğuştan edindiği bir özgürlüktür.

Öte yandan bir seçenek daha var: Çocuğu korkutarak kendi iradeniz doğrultusunda davranışlara da zorlayabilirsiniz. İşte o andan itibaren ahlaklı kalabilme olgusu karşımıza çıkacaktır.

Gerçekten iradesi zorlanan insanın ilk yitirdiği değer ahlaktır. Zira, iradenin zorlandığı, özgürlüğün olmadığı yerde insanlar maske takarak dolaşırlar; ikiyüzlülük başlar. Ahlak biter. Buna karşılık özgürlüğün bulunduğu yerde hiç kimse maske takmak, kimliğini saklamak gereğini duymaz. Ahlak boy verir.

Özgürlüğün olmadığı yerde insanlar birbirlerine güvenmezler. Çünkü, kimlikler peçelenmiş oldukları için, herkes birbirinden kuşkulandır. Görüşükleri kişilere, katıldıkları toplantılara, hatta okudukları gazetelere göre

** Doç. Dr., Yargıtay Eski Başkanı.

insanlara kimlikler biçilir. Karşıt görüşteki-ler, bir araya gelerek diyalojik ilkeyi yaşama geçiremezler. Yan yana gelemedikleri için görüşüp tartışamazlar. Ortak noktalarda buluşup uzlaşamazlar. Toplum mono toplumdur. Dia toplumu olamadığı için tezler, anti-tezler, sentezler üretilemez, orada. Toplum olduğu yerde sayar. Çünkü, gelişme dinamikleri yok olmuştur. Böyle bir toplumda insanlar, tekdüze aldatıcı bir monolog, tek kişilik oyununun oyuncusudurlar, sadece.

Yerküreye bakıyorum. Başını alıp giden bir olgu var: Küreselleşme. Bu olgu, bir yandan her köşeye sızıyor, meydan okuyor; bir yandan da insana heyecan verici seçenekler sunarak dünyayı sınavdan geçiriyor. İnsan hakları ve özgürlükleri ulusal sınırları aşıyor, evrensel değerlere dönüşüyor. Bu olgunun bir ürünü olan Avrupa Birliği; ilkeler ve kavramlar bütünü olan demokratik Avrupa anlayışını benimseyen ülkelere kapısını açıyor; hukukun üstünlüğü, insan hak ve özgürlükleri, çoğulculuk, katılımcılık, kısaca demokrasi diyor. Ortak değerlere dayalı barışçı geleceği paylaşma kararlılığından, özgürlük ve adalet alanı oluşturmaktan ve bireyi bu alanda konuşturarmaktan, farklılıklara, ulusal kimliklere, dinsel, felsefi inançlara, görüşlere, yaşam hakkına saygıdan söz ediyor, ölüm cezasını dışlıyor. Bu sürece kimse karşı çıkamıyor. İnsan hakları çağı başlamış. Doğuştan haklarla donatılmış insan, hak üreten bir odağa dönüşmüş. Haklar, özgürlükler yelpazesi gittikçe genişlemeye, insan insanlığını bu haklarla kanıtlamaya durmuş.

Çevreme bakıyorum. Özgürlüklerimiz ya sınırlandırılmıştır ya da çiğnenmektedir. İnsan yararına kurallardan söz ediliyor, sık sık. Bunları anlıyorum. Ama, bunun ölçütünün ne olduğunu, bu ölçütleri kimin kim adına saptadığını, durmadan hakların ve özgürlüklerin çiğnenmesini anlamakta güçlük çekiyorum. Sözelimi, deniyor ki, yaşam hakkı, he-

canlının doğumuyla birlikte edindiği ve vazgeçilemez bir haktır. İntihar hak değildir. Düello yasaktır. Gelin görün ki, yaşam hakkını tehlikeye düşüren çukurlarla dolu bir yeryüzünde yaşamaktayız.

Daha nice soru kafamı kurcalamakta. Eğer felsefe soru sorma sanatı ise, bu tür sorular da yerinde ve mutlaka yanıtlanması gereken sorular ise, hepsine doğru ve içten yanıtlar bulmak zorundayız.

Eski Roma hukukundan beri bilinen ve bizim Ceza Yasamızın kaynağı Zanardelli Yasasının gerekçesinde de yansıtılan bir kurala göre, "De internis non judicat praetor: yargıç, iç dünyayı, amaçları, saikleri yargılamaz", yargılayamaz. Ama sizlerin, benim iç dünyamızı yıllardan beri inançlarımızdan, görüşlerimizden dolayı yargılayıp duran birileri hep var olagelmıştır. Hukuka karşın neden bunlara karşı çıkmıyoruz ya da çıkamıyoruz?

Konfüçyüs, 2600 yıl önce "Baskı yapan devletler, kaplanlardan daha tehlikelidir" demişti. Kurtuluş Savaşı efelerinden biri de, Eğirdir'e geldiğinde karşınlanmamasına öfkelenmiş ve "Benim geldiğimi duyan yok mu? İlk gördüğünüz adamı asın da geldiğimizi anlasınlar" buyurmuş, tarladan dönen bir delikanlıyı ipe çektirmişti. Bunun efe töresine uymadığını, adalete yakışmadığını söyleyen Halide Edip Onbaşıya da, "Ne yapalım, insanlar ya ilimle ya da zulümle yönetilirler. Bizde ilim yok, zulümle yönetiyoruz" diye yanıt vermişti. Peki bilimin, hukukun bunca geliştiği günümüzde baskı dönemleri hâlâ neden bitmedi? Onca yazıya çiziye karşın, dünyamız neden istediğimiz çizgiye gelememi? Daha dün bir Cumhurbaşkanımız, "bazen devlet rutin dışına çıkar" demekle yasaların ve hukukun dışına çıkmaya olur mu vermişti? Efenin görüşü ile Cumhurbaşkanımızın hukuku çiğnenmenin bahanesi olan bu hikmet-i hükümet anlayışı arasında ne fark vardır?

Oysa, 2400 yıl önce Platon “insan yüzü kızaran yaratıktır” demiş ve Eski Roma hukuku 2000 yıl önce bütün insanlığa ve 40 yıl hukuk bilimi ve uygulamasıyla didişen bana şunu öğretmişti: “Erubescimus cum sine lege loquimur: yasaya/hukuka dayanmadan konuştuğumuz zaman yüzümüz kızarır”. Peki, öyleyse neler oluyor? Yoksa bizim yüzlerimiz artık kızarma duyarlılıklarını mı yitirdiler?

Yukarıda özgürlük bilincimi Mill ve Bury'ye borçlu olduğumu söyledim. İyi ama neden öğrenimim boyunca bana özgürlük bilinci verilmedi? Bunda bir paradoks yok mu? Niçin bana daha çok özgürlüğün bittiği sınırlar öğretildi ve mayınlı alanları özgürlüğün kendisinden daha çok öğrendim, ben? Yine neden bana hukukun insanları özgürleştiren bir barış tekniği olduğu öğretilmedi de hep yasaklardan söz edildi? Özgürlük o denli zararlı bir nesne idi ise neden uluslararası bildirilerin ve sözleşmelerin konusu oluyor ve bunlar öğrenim kurumlarında niçin okutuluyordu? Yoksa öğrenim göreceğ yerde sürgit eğitilip bir kalıba mı sokuldum ben?

Tutalım ki, öğrenim kurumları yanıldılar. Peki ya hukuk uygulaması? Binlerce yıllık bilimin imbiğinden geçen süzme kavramlara neden ve nasıl kıyılmıştı? Bunun sorumluları kimlerdi?

Köylerde evler görmüştüm. Eski Yunan'ın, Bizans'ın, Selçuklu'nun, Osmanlı'nın görkemli yapıtlarından alınmış eşi benzeri olmayan sütunlar, sütun başlıkları, taşlar bir mücevher gibi görünüyordular, bu derme çatma evlerin kerpiçlerden yapılmış duvarlarında. Yasalarımızın kaynaklarına indiğim zaman, bizim inşa ettiğimiz hukukun da bu evlere benzediğini gördüm. Bunun ayırdına ilk kez stajımı yaparken varmıştım. Duruşmalar, evcilik oyunu gibi gelmişti bana. İnsanlar, ağızlarını bile açmadan karşılıklı duruyor, duruşuyor, kimlerin gelip gittiği tutaqlara geçiriliyor, yargıçlar tarafları dinle-

yecek yerde daktilo ile boğuşuyorlardı. “Bunlara gerek var mı?” diye sormuştum yanında çiraklık yaptığım ağabey-yargıca. “Bilmem, hiç düşünmedim, ağabeylerimden ne gördümse öyle yapıyorum” demişti, bana.

Demek, bu ülkede, bu “söz büyüğün toplumu”nda ağabeylerin yaptıkları hiç sorgulanmıyordu. İşte tam kırk yıl ağabeylerimin inşa ettiği bu hukuku onarmak için çırpınıp durdum. Ama benim cılız kollarım paslanmış çivileri sökmeye yetmedi. Geriye baktığımda, harcadığım enerji ile devşirdiğim ürün arasındaki akıl almaz oransızlık beni dehşete düşürüyor ve kendime şu soruyu sormadan edemiyorum: “Acaba başka bir meslekte aynı enerjiyi harcasaydım daha yararlı ve başarılı olamaz mıydım?” Şimdi ise şu sonuca varıyorum: Türkiye, sürgit her dönemde ve her alanda “ağabeylerimden böyle gördüm”cülerin, paternalizmin, cemaatçiliğin kuşatması altındadır. Böyle bir kuşatmada yalnız bir hukukçu sadece bir Sisifos'tur. Hangi Sisifos bugüne değin Tanrı ağabeyleri yenebilmiştir ki? Hele önyargıların, önkabullerin sonsuza dek uzandığı bir ülkede hiç şansları yoktur, onların. Çünkü, böyle bir ülkede, yinelenen yanlışların kronikleştiklerine değil, kıdem kazandıkça doğruyu dönüştüklerine inanılır. O nedenle de duruşmalar dahil, hiçbir şey değişmeden sürüp gider. Peki bunlarla kimler başa çıkacak? Hiç kuşkusuz Sokrates'ler, Descartes'lar, Durkheim'lar, Husserl'ler, Sartre'lar, Cuvillier'ler. O halde neden ortalıkta görünmüyorlar? Görünemezler. Çünkü böyleleri ancak özgürlük ortamında ortaya çıkarlar. Bu tür düşünürlerin açığını yaşayan, doğru düşünme kurallarını bilmeyen toplumlar da hiç ilerleyemezler.

Bu açıdan 1999 adli yıl konuşmam benim için bir turnusol kâğıdıdır. “Bu kadar özgürlük bu topluma fazla” diyenlerle “yetmedi, daha çok özgürlük” diyenler arasındaki kavga-

da ben ikincilerden yana oldum. Yine öyleyim. 1999 konuşmasını günümüz Türkiye'si geride bırakmıştır. Türk halkı Türk 'intelligentsia'sını, beyin takımını; sağduyusu, sağgörüsü ve sağsezgisiyle aşmıştır. Bundan dolayı mutluyum. Acaba bugün yürürlükten kalkmış faşist hükümlere yaslanarak çağ gerisini savunanlar ve insanımıza daha çok özgürlük istediğim için bana saldıranlar biraz olsun pişmanlık duyuyorlar mı? Hiç sanmıyorum. Çünkü, pişmanlık; bir yanlışın kabulü, bir değişimin başlangıcıdır. Ama bizlere düşen şey onlara da özgürlüklerini tanımaktır. Bırakalım bildikleri yolda gitsinler. Biz işimize bakalım. İnsanımız ve ülkemiz için çağcıl demokrasiyi inşa etmeyi sürdürelim.

Dikkat ederseniz, deminden beri sık sık Eski Roma'dan söz ettim. Bu yüzden konuşmamı kaleme alırken şunu da düşünmeden edemedim: Demek, bedenen 20. ve 21. yüzyılda ömür süren ben, fikren hâlâ 2000 yıl öncesinde yaşıyorum; o dönemi aşabilmiş değilim.

Böyle bile olsa bir kez daha Roma hukukuna yollama yaparak konuşmamı bağlamak istiyorum. Özdeyiş, "hukukun ilkeleri şunlardır, diyor ve şöyle sürüyor, onurlu yaşa, başkalarına zarar verme, herkese hakkını ver: juris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cinque tribure".

Ve şimdi temel soruya geliyorum: İnsanın beyin özgürlüğünün hâlâ çiğnenemediği bir dünyada yukarıdaki ilk koşulu, yani onurlu yaşama koşulunu başarabiliyor muyuz ya da başaracak kadar özgür müyüz?

Bunların yanıtını bulabilmek için, dilerse-niz, ilkin demokrasiden yola çıkalım.

Demokrasi, meydan okuduğu ötekine "benim eşitim" diyerek saygı duyan, berikinin ya da ötekinin hak ve özgürlükleri çiğ-nendiğinde kendi hak ve özgürlükleri çiğ-nenmişçesine çiğneyenlere karşı koyma ortak

bilincini, akılcı eleştiri, tartışma, sorgulama, algılama kapılarını açık tutma yeteneklerini kazanmış, özgür, kendini ciddiye alan, kısaca demokrat insanların rejimidir.

Eğer, bu doğru bir tanımsa o zaman kendimize soralım: Bizlere görüşleriyle, davranışlarıyla ters düşenlerin hakları ve özgürlükleri çiğnendiğinde üzülmüyor muyuz yoksa için için seviniyor muyuz? Seviniyorsak biz demokrat biri miyiz yoksa içindeki faşizme yenik düşmüş biri mi?

İkinci olarak, bunlara yanıt verebilmek için bu kez de özgürlükten yola çıkalım.

Bunun için, izninizle yine Eski Roma hukukunun bir özdeyişine başvuracağım: "libertas est inaestimabilis: özgürlüğe fiat biçilemez".

Peki bizim özgürlüğümüze bir fiat biçilemiyor mu yoksa özgürlüğümüzün aslında bir fiatı var mı? Açık yürekle, daha doğrusu deminden beri savunduğum üzere özgür beynimizle konuşacak olursak, ne yazık ki, bizim özgürlüğümüzün bir fiatı var. Bu fiat, korkularımızdır, beklentilerimizdir.

Eğer bu saptama doğru ise, korkularımız, beklentilerimiz gerçekleri dile getirmekten ve onlara göre davranmaktan bizleri alıkoyuyorlarsa, altını çizerek söylüyorum, beynimiz özgür değil demektir. O zaman olumsuzluklarla savaşabilmek için barutumuz bile yok demektir.

Bunun anlamı da bellidir. Özgürlüğümüzün de, onurumuzun da gerçekten bir fiatı vardır. Ama özgürlüğümüzün de, onurumuzun da hiçbir değeri yoktur. Çünkü var olma nedenlerini yitirmişlerdir.

Gördüğünüz gibi, ister demokrasiden, ister özgürlükten yola çıkalım, aynı kavşakta buluşuyoruz.

Keşke özgürlük onur ödülünü aldığım şu anda sizlere daha güzel şeyler söyleyebilseydim.

Ama değil mi ki bana özgürlük onur ödülünü veriyorsunuz, kendimle çelişmem ki. O nedenle bezeksiz donaksız, hiç sürçmeden özgür beynimle konuşmayı yeğliyorum.

Ve konuşmamın başındaki soruyu bir kez daha sormadan edemiyorum.

Acaba ben bu ödülü gerçekten hak ediyormuyum?

Bilmiyorum. Ama niye saklayayım? Şu anda bildiğim tek şey, bu ödülü almaktan ve sizlerle birlikte bu onuru paylaşmaktan çok mutlu olduğumdur.

Hepinize şükranlarımı ve saygılarımı sunarım.

* Bu konuşma 12.06.2004 tarihinde yapılan Özgürlük Onur Ödülü Töreni'nde sunulmuştur.

Siyasî Düşünce Sözlüğü

**Gözden Geçirilmiş ve
Genişletilmiş
2. Baskı**

Atilla Yayla

Siyasî Düşünce Sözlüğü, siyaset bilimi, siyaset teorisi, hukuk felsefesi, iktisadî düşünce tarihi, bilgi teorisi, ahlâk gibi konularla ilgilenen herkese yardımcı olabilecek bir başucu eseridir. Sözlük, benzer kitaplarda çoğu zaman olduğu gibi, kavramların kısa anlamlarını vermekle yetinmemekte, birçok kavramı derinlemesine ele alarak irdelemektedir. Bu, ona, aynı zamanda, klâsik bir sözlük olmaya ilaveten, bir düşünce ve araştırma rehberi olma vasfını kazandırmaktadır. Siyasî Düşünce Sözlüğü Türkiye'de az bulunan türünün en iyi örneklerinden biri olarak okuyucuyla buluşuyor.

